

16.8.2010

Dnro 182/4/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

MENETTELY ESITUTKINNASSA

1

KANTELU

A arvosteli 16.12.2008 päivätyssä kirjeessään Pohjanmaan poliisiviranomaisten menettelyä poikaansa B:tä koskevassa asiassa.

Kantelussa kerrottiin, että poliisi epäili tapahtuma-aikana 18-vuotiaan B:n syyllistyneen ampuma-aserikokseen ja laittomaan uhkaukseen. Rikosepäily perustui viestiin, joka poliisin väittämän mukaan oli lähetetty B:n tunnuksilla internetissä ja hänen käytössään olevalta tietokoneelta.

Kantelussa pyydetään selvittämään, menettelikö poliisi asianmukaisesti ottaessaan B:n kiinni hänen koulustaan kesken oppitunnin. Kantelun mukaan häntä "istutettiin sellissä" kolme tuntia kohdistamatta häneen mitään tutkintatoimenpiteitä.

Kantelun mukaan poliisi oli suorittanut kantelijoiden asunnossa kotietsinnän sekä takavarikoinut B:n omaisuutta. Kantelussa kyseenalaistettiin, oliko kotietsinnän suorittaminen viiden poliisimiehen voimin tarpeellista ja miksei asunnon haltijoille ilmoitettu etukäteen kotietsinnästä, vaikka heitä ei epäilty mistään rikoksesta. Takavarikon osalta arvosteltiin poliisin menettelyä olla antamatta takavarikoidusta omaisuudesta kuittia.

Lisäksi kantelussa arvosteltiin poliisin menettelyä olla informoimatta siitä, ettei tapahtumaketjun aloittanutta viestiä lähetetty B:n tietokoneelta sekä tiedusteltiin, jääkö B:hen kohdistetusta perusteettomasta epäilystä merkinnät poliisin asiakirjoihin.

3

RATKAISU

3.1

B:n kiinniotto

Tapahtumat

Pohjanmaan poliisilaitokselta saadun selvityksen mukaan B otettiin kiinni 19.11.2008 kello 10.15 koulusta. B oli kutsuttu koulun toimistotiloihin, jossa poliisi oli ottanut hänet kiinni ja toimittanut Vaasan poliisilaitokselle epäiltynä ampuma-aserikoksesta.

Poliisin arvioinnin lähtökohtana oli tieto B:n henkilökohtaisilla internet-tunnuksilla esitetystä kommentista ”*mutka on mukana ja se on ladattu*”, joka tulkittiin mahdolliseksi oppilaitosuhkaukseksi.

B vapautettiin kuulustelun jälkeen samana päivänä kello 15.58. Hän oli kiinniotettuna 5 tuntia 43 minuuttia. Tällä välin poliisi suoritti kotietsinnän B:n kotona. Selvityksen mukaan jutussa oli oleellista odottaa kotietsinnän tuloksia ennen loppukuulustelua.

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 1 luvun 1 §:ssä säädetään jokamiehen kiinniotto-oikeudesta. Sen mukaan jokainen (siis myös poliisimies) saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksenteikijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta. Syyllisyyden on oltava ilmeinen ja vaatimuksena on myös, ettei henkilöerehdyksen vaaraa ole (Helminen - Lehtola - Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, s. 515)

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaan poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä.

Kiinniotettua koskee esitutkintalain 21 §, jonka mukaan ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Rikoksesta epäillyn osalta enimmäisaika on 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytykset, enintään 24 tuntia.

Pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ssä. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää mm., jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn olojen tai muiden seikkojen perusteella on todennäköistä, että hän:

- a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
- b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
- c) jatkaa rikollista toimintaa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on edellä todetut edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Esitutkintalain 8 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pakkokeinoja käytettäessä puheena olevasta säännöksestä ilmenevä vähimmän haitan periaate sisältää sen, ettei pakkokeinoja myöskään ajallisesti uloteta pidemmälle kuin sen tarkoituksen saavuttaminen välttämättä edellyttää (Helminen – Lehtola - Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 63–64). Vastaava säännös on myös poliisilain 2 §:n 2 momentissa. Sen mukaan poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

Kiinnioton käyttöä arvioitaessa on vielä otettava huomioon pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:ssä säädetty

suhteellisuusperiaate. Sen mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp. todettiin suhteellisuusperiaatteella tarkoitettavan sitä, että tiettyä pakkokeinoa saa käyttää vain, jos sen käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä on järkevässä suhteessa pakkokeinon aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin. Edelleen hallituksen esityksessä lausutaan, että pakkokeinon käytön kokonaisharkinnassa nimenomaista huomiota on kiinnitettävä myös rikoksen vakavuuteen ja siihen yksityiselämän loukkaukseen, joka seuraa pakkokeinon käytöstä. Poliisilain 2 §:n 2 momentissa suhteellisuusperiaate käy ilmi siitä, että toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Suhteellisuutta ilmentää myös poliisilain 3 §:n säännös, jonka mukaan olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen.

Kannanotto

Totean ensinnäkin että se, minkä alle 12 tuntia kestävän vapaudenmenetyksen mahdollistavan pakkokeinolain säännöksen nojalla poliisimiehet ovat tässä tapauksessa toimineet, ei nähdäkseni ole asian arvioinnissa erityisen keskeistä B:n vapaudenmenetyksen kesto huomioiden. Totean kuitenkin, että kiinniottamista ja epäillyn velvollisuutta olla läsnä esitutkinnassa koskevat, eri lakeihin hajautetut säännökset ja niiden keskinäinen suhde eivät ole erityisen selkeät. Tämä käy välillisesti ilmi myös sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnosta. Pidän huonona lainsäädännöllisenä ratkaisuna sitä, että osa poliisin kiinniottovaltuuksista perustuu jokamiehen kiinniotto-oikeuteen. Sinänsä poliisin tulisi olla kaikissa tapauksissa selvillä, mihin nimenomaiseen säännökseen vapaudenmenetys perustuu.

Kantelunalaista asiaa arvioidessani totean, että yksilön oikeusasemaan vaikuttavien pakkokeinojen käytössä on käsitykseni mukaan viime kädessä aina kysymys oikeusturvaintressin ja selvittämistressin välisestä punninnasta. Yksinkertaistaen voidaan todeta, että mitä suurempi selvittämistressi on, sitä perustellumpaa on näytöllisessä rajatapauksessa ryhtyä kyseeseen tulevan pakkokeinon käyttöön. Pidän selvänä mm. Suomessa tapahtuneiden kouluammuskelutapausten valossa, että poliisi on suhtautunut sille kerrottuun erittäin vakavasti. Sinänsä poliisille kerrotun ilmoitustiedon luotettavuutta ja merkitystä on käytettävissäni olevan aineiston perusteella vaikea jälkikäteen tarkasti arvioida. Katson kuitenkin, että poliisilla on käsitykseni mukaan ollut täysi aihe reagoida ja varautua pahimmassa tapauksessa lukuisien ihmisten henkilökohtaisen turvallisuuden vaarantumiseen. En näe aihetta arvostella poliisin arviota epäillyistä rikosnimikkeistä, joihin perustuen pakkokeinon käyttöön ryhdyttiin.

Sitä, että esitutkinta asiassa päätetään saattamatta asiaa syyttäjän syyteharkintaan tai että asiassa ei esimerkiksi lopulta nosteta syytettä, ei sinällään voida pitää näyttönä siitä, että kiinniottamiselle ei olisi ollut lainmukaisia perusteita. Kiinniottaminen kuten muutkaan esitutkinnassa käytettävät pakkokeinot eivät vaadi perusteekseen yhtä vahvaa näyttöä syyllisyydestä kuin syyte saatikka lopullinen tuomitseminen. Pakkokeinojahan nimenomaan käytetään asian selvittämiseksi tai rikoksen estämiseksi esitutkintavaiheessa ja niitä kohdistetaan rikoksesta vasta epäiltyyn henkilöön.

Kun otetaan huomioon rikoskomisario C:n selvityksessään esittämät seikat, katson, ettei poliisi ole kiinniotosta päättäessään ylittänyt sille tällaisessa asiassa kuuluvaa harkintavaltaa. Asian selvittämistressi ja muut edellä esitetyt seikat huomioon ottaen katson, ettei minulla ole myöskään aihetta toimenpiteisiin vähimmän haitan ja suhteellisuusperiaatteetkaan huomioiden.

3.2

Kotietsintä ja takavarikko

Tapahtumat

Saadun selvityksen mukaan poliisi oli suorittanut B:n kotona kotietsinnän saadakseen hänen tietokoneensa poliisin haltuun tutkimuksia varten. Selvityksessä todetaan, että tietotekniikkatutkija on tietokoneisiin liittyvissä kotietsinnoissa mukana erityisosaamisensa perusteella.

Selvityksessä kerrotaan myös, että kotietsinnän suoritti järjestyspoliisin partio, jonka toisena jäsenenä oli aseisiin erikoistunut poliisimies. Kotietsinnässä on pyritty selvittämään se, onko A:n huoneistossa ollut ampuma-aseita tai muita ampumatarvikkeita tai asiaan liittyvää materiaalia.

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösaikon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan kotietsintä on toimitettava siten, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä.

Pakkokeinolain 4 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan takavarikon toimittajan on annettava takavarikosta todistus sille, jonka hallussa esine on ollut.

Kannanotto

Pakkokeinolain 5 luvun 1 § antaa soveltajalleen jossain määrin harkintavaltaa ja kynnys kotietsinnän tekemiseen on itse asiassa varsin alhainen. Pykälän 1 momentissa käytetty ilmaisu "syytä epäillä" on sama kuin esitutkintalain 2 §:ssä säädetty esitutkinnan edellytys. Esitutkintalain 2 §:ää koskevassa hallituksen esityksessä (HE 14/1985 vp) em. ilmaisua kuvattiin niin, "että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen".

Sen sijaan siitä, kuinka todennäköisesti etsinnän tulisi tuottaa tulosta, ei ole säädetty. Rikoksesta epäillyn ("syytä epäillä") luona kotietsintä voidaan toimittaa, vaikka ei olekaan kovin korkeaa todennäköisyyttä etsinnän tuloksellisuudesta (ks. Helminen - Lehtola - Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 666). Käsitykseni mukaan selvittävän rikoksen tulee joka tapauksessa olla sellainen, että etsinnän voidaan odottaa olevan hyödyllinen laissa mainittujen tavoitteiden kannalta juuri epäillyn rikoksen selvittämiseksi.

Poliisin pakkokeinolain perusteella suorittamien pakkokeinojen käytön ja niiden edellytysten jälkikäteisarviointi on tehtävä päätöksentekohetkellä tiedossa olleiden seikkojen valossa. Sillä, että joku seikka toimenpiteen suorittamisen jälkeen osoittautuu toiseksi kuin alkujaan oletettiin, ei ole ratkaisevaa merkitystä pakkokeinon käytön oikeutusta arvioitaessa. Se, että kotietsinnän yhteydessä ei sittemmin löytynyt mitään rikosepäilyä vahvistavaa tietoa, ei sinänsä osoita toimivaltuuksien käytön edellytysten puuttumista.

Ottaen huomioon saadut selvitykset ja edellä kotietsinnän edellytyksistä lausuttu, minulla ei ole perusteita katsoa, että poliisi olisi ylittänyt sille kuuluvan harkintavallan kotietsinnän edellytyksiä arvioidessaan. Katson myös, ettei kotietsinnän suorittamisessa loukattu pakkokeinojen käyttöä ohjaavaan suhteellisuusperiaatetta.

Siltä osin kun kantelussa on kysymys takavarikossa noudatettavien menettelysäännösten noudattamisesta, totean seuraavan.

Näkemykseni mukaan rikoksesta epäillyn B:n voidaan katsoa tulleen tietoisesti vapaudenmenetyksensä aikana poliisin hänen kotonaan suorittamasta kotietsinnästä ja takavarikosta; olihan kuulustelu keskeytetty kotietsinnän toimittamisen ajaksi. C toteaa selvityksessään, että on ollut oleellista odottaa kotietsinnän tuloksia ennen loppukuulustelua, jossa epäillyllä on mahdollisuus ottaa kantaa kotietsintään.

Rikoskomisario C on häneltä erikseen jälkikäteen tiedusteltaessa todennut, ettei kotietsinnän yhteydessä suoritetusta takavarikosta annettu todistusta eikä sitä ole pyydetty. Poliisi on tapahtumapaikalla selvittänyt takavarikon kulun ja ilmoittanut, että tietokoneiden data (eli tietosisältö) takavarikoidaan. Kantelun perusteella C:n isä oli läsnä kotietsintää toimittaessa. Katson, ettei poliisilla ollut tässä tapauksessa velvollisuutta ilmoittaa etukäteen kotietsinnän toimittamisesta; etukäteen ilmoittamisen ensi sijaisena tarkoituksena on läsnäolomahdollisuuden varaaminen sille, jonka luona kotietsintä pidetään.

Korostan tältä osin, että todistuksen antaminen takavarikosta on lain mukaan pakollista eikä edellytä asianosaisen pyyntöä (toisin kuin kotietsintä). Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että todistus takavarikosta on annettava heti kun se on mahdollista (Helminen - Lehtola - Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot 2005, s. 636). Sinänsä ei ole säädetty siitä, millainen takavarikosta annettavan todistuksen tulee olla. Lähtökohtaisesti tulisi antaa tiedoksi takavarikkopöytäkirja, josta takavarikoidut esineet käyvät yksilöidysti ilmi. Yksilöity luettelo on oikeusturvasyistä tärkeää niiden kannalta, jota takavarikko koskee. Näin turvataan esimerkiksi sitä, että he voivat asianmukaisesti saattaa takavarikon voimassaolon tuomioistuimen tutkittavaksi pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaisesti. Riittävä ilmoitus ja todistus takavarikosta ei ole se, että sille, jonka luona takavarikko on tehty, palautetaan myöhemmin joitain takavarikoituja esineitä.

Pidän riittävänä toimenpiteenäni kiinnittää Pohjanmaan poliisilaitoksen huomiota takavarikon toimitamisessa noudatettaviin menettelymääräyksiin.

3.3

Muuta

Totean lopuksi, että tässä tapauksessa poliisin toimenpiteet ovat kohdistuneet varsin nuoreen ja lopulta syyttömäksi todettuun henkilöön. On ymmärrettävää, että tapahtunut on ollut hänelle sekä hänen perheelleen järkyttävä kokemus. Pidänkin tapahtunutta valitettavana. Poliisin velvollisuutena on kuitenkin esitutkintalain 2 §:n mukaan toimittaa esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Tämän kaltaisissa tapauksissa poliisin tulisi kuitenkin olla korostuneen hienotunteinen tapahtuman jälkiselvittelyssä. Sen jälkeen kun henkilöä ei ole enää syytä epäillä rikoksesta, on asianmukaista, että poliisi oma-aloitteisesti antaa toimenpiteen kohteeksi joutuneelle riittävän perusteellisen selvityksen tapahtumaan johtaneista syistä. Erityisen tärkeää tämä on silloin kun kansalainen on joutunut kokemaan poikkeuksellisen voimakkaita virkatoimia. Myös poliisin oman ammattikuvan kannalta on tärkeää, ettei virkatoimen suorittamisesta tai sen perusteista jäisi kohteena olleelle kansalaiselle virheellistä kuvaa. Nämä seikat tulisi ottaa huomioon

käytännön toiminnassa ja poliisilaitoksen sisäisessä koulutuksessa. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä Pohjanmaan poliisilaitoksen poliisipäällikölle.

Siltä osin kuin B:stä on häneen kohdistuneen rikosepäilyn vuoksi tehty merkintöjä poliisin pitämiin rekistereihin, totean, että laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa antaa poliisille mahdollisuuden tähän. Samassa laissa on säädetty siitä, miten tiedot poistetaan. Jokaisella on tietyin laissa säädetyin rajoituksin oikeus tiedon etsimiseksi tarpeelliset seikat ilmoitettuaan saada tietää, mitä häntä koskevia tietoja poliisin henkilörekisteriin on tallennettu tai, ettei rekisterissä ole häntä koskevia tietoja. Oikeusasiamies ei voi määrätä rekisterimerkintöjen poistamisesta.

4

TOIMENPITEET

Kiinnitän Pohjanmaan poliisilaitoksen huomiota kohdassa 3.2 takavarikon menettelymääräyksistä sekä kohdassa 3.3 poliisin toimenpiteiden kohteen informoinnista. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Pohjanmaan poliisilaitoksen poliisipäällikölle.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös tiedoksi poliisihallitukselle.

Muihin toimenpiteisiini kantelu ei anna aiheutta ja sen liitteet palautetaan ohessa.